

Barbara Bogołębska

Współczesne polskie badania nad retoryką i jej zastosowaniami

Acta Universitatis Lodzianis. Folia Litteraria Polonica 7/1, 5-14

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. LITERATUROZNAWSTWO

Barbara Bogolębska

WSPÓŁCZESNE POLSKIE BADANIA NAD RETORYKĄ I JEJ ZASTOSOWANIAM

Przed dwudziestu laty J. Z. Lichański określił stan i potrzeby polskich badań nad retoryką, zwracając uwagę na brak nowszej historii oraz współczesnego ujęcia zagadnień retorycznych¹. Spróbujmy więc przyjrzeć się dorobkowi ostatniego dwudziestolecia, by odpowiedzieć na pytanie, co zmieniło się w tej dziedzinie i jakie są główne nurty badań.

Znawcy zagadnienia sygnalizują „powrót” retoryki, „zwrot” ku retoryce, zmianę w myśleniu o retoryce, nauce, która miała swój początek, ale nie ulegnie zniszczeniu², jest bowiem nauką wciąż żywą, o wielkiej sile inspirującej. Zwraca się uwagę na to, iż retoryka jako nauka formalna w małym stopniu podlega zmianom, natomiast ewoluują jej interpretacje i zastosowania³.

Wśród cech retoryki jako narzędzia opisu wskazuje się: zorientowanie na komunikację, uniwersalność, interdyscyplinarność, metodyczność⁴. Nowa retoryka pojmowana jest często jako retoryczność. Pojęcia retoryczne w publikacjach ostatnich 20 lat były wielokrotnie redefiniowane.

¹ Inf. za: G. Matuszek, *Dzieje nauki o literaturze polskiej*, „Ruch Literacki” 1983, nr 3-4, s. 311-314.

² Por.: M. Rusinek, *Powrót, zwrot i różnice w myśleniu o retoryce*, „Teksty Drugie” 2000, nr 2, s. 168-189; ks. J. Praczyński, *Zwrot ku retoryce*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1986, nr 1-3, s. 18-28.

³ Zob.: J. Z. Lichański, *Retoryka i przełom antypozytywistyczny w badaniach literackich*, „Nowa Krytyka” 1995, nr 5, s. 43-65.

⁴ Pisał o tym: P. H. Lewiński, *Retoryka reklamy*, Wrocław 1999.

1. Retoryka opisowa, systematyczna

W ostatniej dekadzie XX w. ukazały się cztery kompendia synchroniczne autorstwa: M. Korolki, J. Ziomka, Cz. i P. Jaroszyńskich i J. Z. Lichańskiego⁵. Opisom klasycznej retoryki systemowej towarzyszyły w informatorze encyklopedycznym Korolki przekłady wybranych, klasycznych źródeł retorycznych, także w tłumaczeniu autora przewodnika. We wspomnianych pracach znajdujemy podstawowe pojęcia, zasady, rodzaje i funkcje retoryczne. Znamienne są tu próby uporządkowania terminologii retorycznej, wiążącej się z pięcioczęściowym układem materiału. Autorów interesują też związki retoryki z innymi naukami. Podkreślają oni renesans retoryki pragmatycznej (praktycznej), wskazując na jej liczne zastosowania. Szczególnie istotna jest tu komunikacja retoryczna z charakterystyczną triadą: nadawca – odbiorca – mowa. Badacze zwracają uwagę na retorykę jako sztukę wytwarzania i odbioru tekstów (teoria konstrukcji i analizy), nie tylko charakteryzując system retoryki, lecz także wskazują jej perspektywę na przyszłość. Terazniejszość dziedziny – zdaniem Lichańskiego – to retoryka medialna, wielokulturowa, mniej logocentryczna. Przypomina on, iż trzem cywilizacjom (oralnej, pisma, medialnej) odpowiadają trzy typy retoryki. Współczesne kierunki badań retorycznych to, według Lichańskiego, postmodernizm, hiperteksty, wtórna oralność, fenomenologia, hermeneutyka i semiotyka.

2. Historia retoryki

W kompendiach M. Korolki i J. Z. Lichańskiego wykładowi teorii towarzyszą zarysy dziejów retoryki w Polsce. Najpełniejszy przegląd – od renesansu do współczesności – znajdujemy w pracy Lichańskiego, który zestawiał tradycję z innowacją. Wcześniej tenże autor zaprezentował ujęcie historyczne w książce *Retoryka od średniowiecza do baroku*⁶. Odnotujemy też badania nad okresem od początku retoryki aż do upadku cesarstwa bizantyjskiego (H. Cichocka, Lichański⁷). Cichocka teorii retoryki bizantyjskiej poświęciła także oddzielną książkę⁸. W obrębie poruszanej problematyki można umieścić także rozważania szczegółowe – studia z najdawniejszych

⁵ M. Korolko, *Sztuka retoryki*, Warszawa 1990, wyd. 2 – 1998; J. Ziomek, *Retoryka opisowa*, Wrocław 1990; Cz. i P. Jaroszyńscy, *Podstawy retoryki klasycznej*, Warszawa 1998; J. Z. Lichański, *Retoryka*, Warszawa 2000.

⁶ Warszawa 1992.

⁷ *Zarys historii retoryki*, Warszawa 1993.

⁸ *Teoria retoryki bizantyjskiej*, Warszawa 1988.

dziejów retoryki: teorii wymowy Gorgiasza z Leontinoj, Demostenesa (R. Turasiewicz, K. Tuszyńska-Maciejewska) i sofistów (J. Gajda). Teorii i praktyce retoryki XV w. poświęcona została praca zbiorowa⁹, zaś retoryce staropolskiej – hasła w *Słowniku literatury staropolskiej*¹⁰. Dorobek teorii wymowy okresu oświecenia był przedmiotem pracy R. Magrysia¹¹ i artykułów w słowniku literackim tej epoki¹². Podobnie retoryka XIX i XX stulecia jest obecna w kompendiach słownikowych¹³.

Dodajmy też, że od 1987 r. działa Sekcja Polska International Society for the History of Rhetoric, badająca problematykę środkowoeuropejską. W Polsce odbywają się też międzynarodowe kongresy tego towarzystwa naukowego. Powstała w tym kręgu praca zbiorowa – *Retoryka antyczna i jej dziedzictwo*¹⁴ – wywodzi współczesne kierunki ze starożytnej retoryki greckiej (H. Podbielski), zaś retorykę starożytną wskazuje jako podstawę nauk humanistycznych (M. Kaczmarkowski).

3. Retoryczne badania literackie

Zdaniem badaczy, retoryka jest nieodłączną cechą literatury, bowiem każde dzieło literackie jest retoryczne. M. Korolko zgłosił postulat, by dla potrzeb literaturoznawczych opracować aparaturę pojęciową retoryki¹⁵, sam zresztą podjął się jego realizacji w późniejszych pracach.

Związkiem retoryki i literatury poświęcone zostały dwie książki zbiorowe: *Retoryka a literatura*¹⁶ oraz *Retoryka i badania literackie*¹⁷. Jedną ze współczesnych badaczek – A. Burzyńska – traktuje literaturę jako sztukę uwodzenia, w której przydatna okazuje się retoryczna perswazja¹⁸.

Retoryczność w literaturze oznacza kunsztowną i perswazyjną mowę, mającą wpływ na czytelnika¹⁹. M. Korolko, pisząc o C. K. Norwidzie,

⁹ *Retoryka w XV stuleciu*, red. M. Frankowska-Terlecka, Wrocław 1988.

¹⁰ Red. M. Frankowska-Terlecka, Wrocław 1988.

¹¹ *Retoryka polska w dobie oświecenia*, Rzeszów 1998.

¹² *Słownik literatury polskiej oświecenia*, red. T. Kostkiewiczowa, wyd. 2, Wrocław 1996.

¹³ *Słownik literatury polskiej XIX w.*, red. J. Bachórz, A. Kowalczykowa, Wrocław 1994; *Słownik literatury polskiej XX w.*, Wrocław 1992.

¹⁴ Warszawa 1996.

¹⁵ *Prawno-retoryczne myślenie o literaturze*, [w:] *Poszukiwania teoretycznoliterackie*, red. E. Czaplejewicz, E. Kasperski, Wrocław 1989.

¹⁶ Pod red. B. Otwinowskiej, Wrocław 1984.

¹⁷ Red. J. Z. Lichański, Warszawa 1998.

¹⁸ *Retoryka jako sztuka uwodzenia*, [w:] *Ostrożnie z literaturą!*, red. S. Balbus, W. Bolecki, Warszawa 2000, s. 8–19.

¹⁹ Np. J. Kisielowa, *Retoryka i melancholia. O poezji J. Lechonia*, Katowice 2001.

poecie-retorze, przeciwstawił postawie praktycznej (retorycznej) teoretyczną (poetycką)²⁰. Norwid – podobnie jak wielu innych twórców – wykazywał dobrą orientację w tajnikach sztuki retorycznej.

Przedmiotem refleksji naukowej stają się też gatunki retoryczne (powieść tendencyjna, manifest literacki, sonet, teksty polemiczne, literatura popularna, epos, fantasy, powieść historyczna dla dzieci i młodzieży, mowy, kazania). Retoryczna genologia była tematem artykułu Ziomka – *Genera scribendi*²¹. Zwraca się uwagę na to (np. M. Korolko), iż istota retoryki nie tkwi w formie utworu, lecz w postawie autora wobec przedmiotu wypowiedzi. J. Płuciennik zbadał retorykę wzniosłości w dziele literackim i wskazał sposoby przedstawiania „nieprzedstawialnego” (figury, gatunki)²². Badano też retorykę pojmowaną jako sztuka przekonywania: jej początki i miejsce w literaturze (K. Tuszyńska-Maciejewska). Podkreśla się, że retoryka i poetyka to dwie komplementarne części, dwie teorie budowy tekstu i dwie koncepcje odbioru²³.

4. Prawo a retoryka

Ostatnio ukazały się podręczniki retoryki, kształcące umiejętności komunikacyjne i kompetencje retoryczne prawników autorstwa M. Korolki²⁴ i J. Jabłońskiej-Boncy²⁵. Wprowadzają one w istotę retoryki jako sztuki przekonywania, prezentują metodykę, technikę i sztukę argumentacji oraz budowania przemówienia, a także prowadzenia sporów. Prace te przypominają podstawowe typy wypowiedzi retorycznych oraz zasady retoryki tekstualnej i interpersonalnej.

5. Homiletyka

Wprawdzie niektórzy retorycy (jak np. J. Z. Lichański) uważają, że nie ma tzw. retoryki chrześcijańskiej, jednak obserwuje się w homiletyce zainteresowanie retoryką, a zwłaszcza perswazyjnością tekstów kaznodziejskich.

²⁰ *Poetycka retoryka Norwida*, [w:] *Dziewiętnastowieczność*, red. E. Czaplejewicz, W. Grajewski, Wrocław–Warszawa 1988, s. 293–310.

²¹ „Pamiętnik Literacki” 1992, z. 1, s. 114–124.

²² *Retoryka wzniosłości w dziele literackim*, Kraków 2000.

²³ Zob. J. Ziomek, *Prace ostatnie*, Warszawa 1994.

²⁴ *Retoryka i erystyka dla prawników*, Warszawa 2001.

²⁵ *Prawnik a sztuka negocjacji i retoryki*, Warszawa 2002.

Dodajmy za jednym z badaczy – ks. J. Praczem – że chrześcijaństwo posiada rys retoryczny jako religia słowa²⁶. Stąd też rodzi się powszechnie odczuwalna potrzeba uwzględniania zasad retorycznych w praktyce kaznodziejskiej. Bada się więc skuteczność słowa we współczesnym kaznodziejstwie, językowe środki perswazji w homiliach i relacje nadawczo-odbiorcze w kazaniach, istnieją też podręczniki retoryki kaznodziejskiej (B. Matuszczyk, D. Zdunkiewicz-Jedynak, o. W. Przyczyna, G. Siwek, W. Wilk i in.). Poszukuje się recepty na dobre kazanie i wskazuje potrzebę szacunku dla słowa, słuchacza i języka.

6. Miejsce retoryki w edukacji

Trudno dziś kwestionować zasadność uczenia retoryki w szkole, choć nadal ma ona swoich oponentów, o czym świadczy np. dyskusja na łamach „Polonistyki”²⁷. W latach osiemdziesiątych reaktywowano retorykę w uniwersytetach (studia magisterskie, podyplomowe itp.)²⁸. Powstają w związku z tym skrypty z materiałami retorycznymi²⁹, organizowane są rozmaitego typu kursy.

Retoryka jest także obecna we wcześniejszych etapach kształcenia (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum), szczególnie od czasu wprowadzenia reformy nauczania, tj. od 1999 r. Coraz częściej kwestie retoryczne pojawiają się w podręcznikach szkolnych (np. H. i T. Zgólków *Mówię, więc jestem. Podręcznik języka polskiego dla licealistów*³⁰).

W pracach nt. retoryki szkolnej sięga się do polskich tradycji i doświadczeń XVIII- i XIX-wiecznych³¹. Współcześnie wypowiadają się na ten temat m.in.: M. Korolko, H. i T. Zgólkowie, M. Rusinek i pisząca te słowa, preferując w szkole retorykę funkcjonalną, użytkową, pragmatyczną. Na pytanie, czy retoryki można uczyć, badacze ci odpowiadają twierdząco, ale rozumieją ją jako działalność twórczą, retoryczność, nie zaś naukę systematyczną, w ujęciu teoretyczno-historycznym.

Jeden z metodyków – K. Bakula – zaproponował nawet, by nadać kształceniu językowemu charakter neoretoryczny³². Szczególnie istotne jest kształcenie sztuki słuchania, dobrego mówienia, przemawiania, zabierania głosu w różnych okolicznościach publicznych, konwersacji, negocjacji,

²⁶ *Zwrot ku retoryce*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1986, nr 1–3, s. 18–28.

²⁷ 2002, nr 5.

²⁸ Zajęcia takie odbywają się np. w UŁ, UW, UAM. Na UJ istnieje Podyplomowe Studium Retoryki (Szkoła Retoryki).

²⁹ Zob.: *O retoryce*, oprac. J. Z. Lichański, Warszawa 1995.

³⁰ Kraków 2000.

³¹ Por.: T. Zaniewska, *Retoryka szkolna*, Białystok 1991.

³² *Kształcenie językowe w szkole podstawowej w świetle współczesnych teorii psychologicznych i lingwistycznych*, Wrocław 1997.

prowadzenia sporów. Retoryka szkolna to także działania tekstotwórcze, a więc redagowanie wypowiedzi, mających na celu pozyskanie słuchacza (czytelnika) dla sprawy (gatunki perswazyjne). To również szukanie śladów konwencji retorycznej w tekstach i analizowanie przykładów sztuki retorycznej. Zagadnienie etyczności retoryki podjęli autorzy pracy *W kreggu etyki, poetyki i dydaktyki słowa*³³.

7. Retoryka reklamy

Najważniejszym kompendium opisowym z tego zakresu jest książka P. H. Lewińskiego³⁴, opisującego tekst reklamowy jako wizualno-werbalny rodzaj komunikacji perswazyjnej. Materiał analityczny zaczerpnął badacz z prasy i telewizji. Z kolei autorem studium pragmalingwistycznego, wskazującego na językowe środki perswazji w tekstach reklam jest K. Skowronek³⁵. Retorycznym i etycznym aspektem reklamy zajęli się także: J. Bralczyk, J. Z. Lichański, J. Lizak, bp J. Chrapek i in.³⁶

8. Teoria argumentacji

Przed dwoma laty ukazał się słownik terminologiczny K. Szymanka *Sztuka argumentacji*³⁷, obejmujący zagadnienia z pogranicza retoryki, logiki, językoznawstwa i psychologii, przede wszystkim zaś teorię i praktykę argumentacji (schematy argumentacyjne, sposoby przekonywania, prowadzenia sporów, dialogów, dyskusji i debat, tropienie błędów logicznych rozumowania itp. zagadnienia). Edycja ta w jakimś stopniu wypełnia lukę spowodowaną brakiem słownika terminów retorycznych.

9. Figury retoryczne

Współcześnie obserwujemy zainteresowanie teorią tropów i figur (dekonstrukcjonizm, postmodernizm). Badania te dotyczą m.in.: metafory jako zjawiska gramatyczno-retorycznego, sołecyzmu, enumeracji, ekfrazy

³³ Red. T. Patrzalek, Wrocław 1998. Odnotujmy też książkę D. Konieczki-Słowińskiej, *Retoryka we współczesnych szkolnych podręcznikach historii*, Poznań 2001.

³⁴ *Retoryka reklamy*, Wrocław 1999.

³⁵ *Reklama*, Kraków 1993.

³⁶ Kilka prac na ten temat ukazało się w opracowaniu zbiorowym *Język w komunikacji*, t. 1, 3, red. G. Habrajska, Łódź 2001.

³⁷ Warszawa 2001.

(J. Z. Lichański, J. Ziomek, R. Zimny, A. Gorzkowski). Badacze zwracają przy tym uwagę, iż figury myśli łączą się zarówno z *elocutio*, jak i z *inventio*, są bowiem zjawiskiem językowo-stylistycznym, psychologicznym, filozoficznym i semantycznym.

10. Badania nad topiką

Problematyką „miejsc wspólnych” (retorycznych) zajęli się na gruncie polskim m. in. M. Skwara i W. Tomasik³⁸. Bada się także toposy exordialne i finalne (B. Bogolebska, A. Gorzkowski). Topice XX w. poświęcone zostało obszerne hasło w *Słowniku literatury polskiej XX w.*³⁹

11. Retoryka dziennikarska

Retorykę dziennikarską, rozumianą jako sztuka skutecznego komunikowania publicznego, reprezentuje wznowiony po latach podręcznik W. Pisarka⁴⁰. Autor poddał analizie środki, którymi dysponuje piszący. Publicystyki dotyczą również prace traktujące o retoryce czasopism (np. S. Kowalskiego). Podejmuje się też zagadnienie funkcji perswazyjnej i polemicznej tekstów prasowych (np. E. Pachocińska, artykuły w „Zeszytach Prasoznawczych”).

12. Związek retoryki z filozofią

Zagadnienie to podejmuje praca J. Hartmana *Heurystyka filozoficzna*⁴¹, dotycząca tzw. *rhetorica docens*, śledzi bowiem istotę myślenia retorycznego. Retoryka i hermeneutyka są tu ujmowane jako dziedziny komplementarne. Z kolei E. Wolicka uznaje sztukę wymowy za część sztuki rozmowy, czyli hermeneutyki dialektycznej⁴². W różnych publikacjach podejmuje się także zagadnienie związku retoryki i aksjologii.

³⁸ M. Skwara, O „miejscach retorycznych”, „Pamiętnik Literacki” 1992, z. 2, s. 138–155; tenże, „Miejsca wspólne” polskiej poezji i sztuki funeralnej XVI i początku XVII w., Szczecin 1994; W. Tomasik, Socrealistyczne „miejscas wspólne”, „Pamiętnik Literacki” 1984, z. 4, s. 129–149.

³⁹ Wrocław 1992.

⁴⁰ *Nowa retoryka dziennikarska*, Kraków 2002.

⁴¹ Wrocław 1997.

⁴² *Mimetyka – poetyka – retoryka*, „Studia Semiotyczne” XIV–XV, 1986, s. 57–81.

13. Retoryka a językoznawstwo i stylistyka

Renesans retoryki to nie tylko zainteresowanie filozofią języka. Zauważono, iż retoryka od czasu pojawienia się *od new criticism* i *new rhetoric* wkracza w granicę językoznawstwa, zwłaszcza składni i że starożytną retorykę można uznać za poprzedniczkę lingwistyki tekstu (np. M. Kaczmarkowski). Retoryka pojmowana jako lingwistyka tekstu obejmuje również teorię spójności (np. J. Ziomek). Powszechnie uważa się, że gramatyka opisuje struktury zdaniowe, a retoryka – ponadzdaniowe teksty (J. Z. Lichański). Przedmiotem badań są też tzw. pośrednie akty mowy w retoryce współczesnej (T. Zgółka).

Jedną ze spadkobierczyń retoryki była stylistyka. Wykazała to pisząca te słowa w książce *Tradycje retoryczne w stylistyce polskiej. Narodziny dyscypliny*⁴³, a także w zbiorze studiów stylistyczno-retorycznych (retoryka stosowana, konteksty retoryczne)⁴⁴. Uważa się dziś, że ze wszystkich działów retoryki w zakresie *elocutio* dorobek antyku okazał się najtrwalszy.

14. Sztuka żywego słowa

Dziedzina ta była – w ujęciu teoretycznym i praktycznym – przedmiotem badań m.in. M. Korolki oraz Cz. i P. Jaroszyńskich. Autorzy ci uwzględnili zasady poprawnego wymawiania i środki wyrazu, zwracając uwagę na fakt, iż język mówiony jest bogatszy niż język pisany. Celem tego typu publikacji jest wyćwiczenie umiejętności zrozumiałego i poprawnego mówienia.

15. Erystyka

Wznowiona została w Polsce *Erystyka czyli sztuka prowadzenia sporów* A. Schopenhauera⁴⁵, ale też ukazała się rodzima prezentacja stosowanych w dyskusji chwytów „nie fair” – książka M. Czarnawskiej *Współczesny sofista czyli nowe chwyt erystyczne*⁴⁶. Chwyt erystyczny rozumiany jest tu jako wypowiedź zastępująca argument w dyskusji. Publikacja, odsłaniając strategie erystyczne, uczy, jak walczyć z erystą i bronić się przed atakiem erystycznym.

⁴³ Łódź 1996.

⁴⁴ *Studia o stylistyce i retoryce*, Zgierz 2001.

⁴⁵ Wyd. 4, Kraków 1986.

⁴⁶ Warszawa 1995.

16. Przekłady

Jeszcze przed 10 laty badacze (M. Korolko, J. Z. Lichański) wskazywali na brak w Polsce krytycznych wydań klasyków retoryki i stwierdzali, że edytorstwo źródeł faktycznie nie istnieje. Jednak na przestrzeni ostatnich 20 lat opublikowano kilka ważnych tłumaczeń. Były to: *Retoryka. Poetyka Arystotelesa*⁴⁷; *Logika prawnicza. Nowa retoryka oraz Imperium retoryki* Ch. Perelmana⁴⁸; *Wprowadzenie do retoryki Greków i Rzymian* R. Volkmana⁴⁹; *Literatura europejska i łacińskie średniowiecze* E. R. Curtiusa⁵⁰, a także *Retoryka literacka* H. Lausberga⁵¹. Dodajmy też, że problemem badawczym jest ponadto samo zagadnienie retoryki przekładu.

17. Poradniki

Obok licznych przekładów (zwłaszcza z kręgu anglosaskiego) podręczników retoryki praktycznej (popularnonaukowych) powstają także w Polsce prace rodzimych autorów. Dotyczą one: sztuki wystąpień publicznych, kultury negocjacji, sztuki przekonywania, przemawiania, dyskusowania i prowadzenia obrad, działań komunikacyjnych w biznesie itp. Nurt użytkowy reprezentuje też wznowiona praca P. Kaliny, wskazująca, jak należy się uczyć – *Mnemonika czyli sztuka kształcenia i wzmacniania pamięci*⁵².

18. Inne kręgi badawcze

W ostatnim dwudziestoleciu w Polsce zainteresowano się także następującymi tematami: retoryką podmiotu zbiorowego, kategorią *mimesis* w retoryce, retoryką kłamania, retoryką jako sposobem myślenia o tekście, związkami retoryki i epok kultury oraz prądów literackich, retoryką tekstów użytkowych, możliwością zastosowania aparatu klasycznej retoryki w badaniach nad masową kulturą i mediami, obecnością tradycji retorycznych w Kościele i w badaniach nad Biblią, związkami retoryki z psychologią

⁴⁷ Przeł. i oprac. H. Podbielski, Warszawa 1988.

⁴⁸ *Logika prawnicza...*, przeł. T. Pajor, Warszawa 1984; *Imperium retoryki*, przeł. M. Chomicz, Warszawa 2002.

⁴⁹ Tłum. L. Bobiatyńska, Warszawa 1993.

⁵⁰ Tłum. i oprac. A. Bórowski, Kraków 1997.

⁵¹ Przeł. A. Gorzkowski, Bydgoszcz 2002.

⁵² Wyd. 4, Warszawa 1997.

i antropologią, niewerbalnymi środkami prezentacji retorycznej, retoryką w komunikacji oraz komunikowaniem skutecznym i perswazyjnym, retorycznym aspektem polityki i propagandy. Tom pokonferencyjny *Retoryka dziś. Teoria i praktyka*⁵³ publikuje referaty wielu polskich badaczy i obejmuje szerokie spektrum zagadnień.

* *
*

Współczesny retoryk niemiecki W. G. Müller⁵⁴, nakreślił pola zainteresowań retoryki. Nawiązując do tych ustaleń, zauważmy, że w Polsce podejmowane są zarówno badania systematyczne, jak i historyczne, rozpatrujące retorykę z wielu perspektyw. M. Piechota w artykule *Kryzys retoryki*⁵⁵ stwierdził, że wielość określeń retoryki i nadużywanie tego terminu rodzi nieufność wobec tej dziedziny i jej paradygmatów. Zresztą już wcześniej J. Ziomek zwracał uwagę na to, że niebezpieczeństwo uwspółcześniania retoryki to także jej przecenianie⁵⁶. Inni z kolei znawcy przedmiotu nadal zastanawiają się nad tym, dlaczego refleksja o retoryce w Polsce jest tak uboga⁵⁷.

Dokonany przegląd kierunków badawczych retoryki, toczone wokół niej polemiki (np. J. Z. Lichański – M. Rusinek) świadczą o tym, iż nie jest to już zaniedbana dziedzina wiedzy humanistycznej i że wciąż trwa renesans badań nad retoryką⁵⁸, czyli spotkaniem historii ze współczesnością.

Barbara Bogolebska

LES ÉTUDES CONTEMPORAINES SUR LA RHÉTORIQUE ET SES APPLICATIONS

(R é s u m é)

L'article est une revue des tendances d'études dans le domaine de la rhétorique pendant les vingt dernières années. On voit apparaître les rhétoriques descriptives (systématiques), on étudie l'histoire de la discipline, la rhétorique littéraire, la rhétorique scolaire, le topos, la rhétorique journalistique, l'homilétique, l'éristique, etc.

⁵³ Red. R. Przybylska, W. Przyczyna, Kraków 2001.

⁵⁴ *Die traditionelle Rhetorik und einige Stilkonzepte des 20. Jahrhunderts*, [w:] *Die Aktualität der Rhetorik*, Hrsg. H. F. Platt, München 1996, s. 160–223.

⁵⁵ „Śląsk” 2001, nr 8, s. 34–36.

⁵⁶ *O współczesności retoryki*, [w:] *Teoretycznoliterackie tematy i problemy*, red. J. Sławiński, Wrocław 1986, s. 93–108.

⁵⁷ Por.: A. Gorzkowski, *Co to jest retoryka*, „Alma Mater” 2000, nr 21, s. 20–28.

⁵⁸ Zob.: P. Wilczek, *Renesans badań nad retoryką*, „Przegląd Powszechny” 1987, nr 4, s. 106–114.